

L'església més esgarrifosa de Catalunya

Dm, 10/11/2020 per Eloi Aran Sala

[Betel. Arquitectura, Art i Religió](#)

D'acord, segons **Jordi Cabré Trias** "l'església de la Sagrada Família d'Igualada és una blasfèmia per si mateixa i amb pecat fou concebuda". Aquesta afirmació podria formar part d'una versió catalana de l'article d'en **David García-Asenjo** "[Las treinta y tres Iglesias más espeluznantes de Madrid](#)" i l'església igualadina ocuparia el primer lloc en el rànking de l'autor de l'article "[Enderroquem la Sagrada Família](#)" (la d'Igualada, esclar!). Tant l'article d'en Jordi Cabré, com el d'en David García-Asenjo, o el mateix coautor de l'església citada, l'Oriol Bohigas, tenen un to polèmic. Ara bé, la gràcia d'en David García-Asenjo és que ofereix les dues cares de la moneda: constata l'esgarrifança inicial del vianant que topa amb una església moderna i, posteriorment, cerca la seva "conversió estètica" argumentant les bondats compositives de l'edifici sacre contemporani de la manera més planera possible. Una mena de "catecisme popular d'arquitectura religiosa moderna" que podeu trobar de forma més extensa al seu llibre "[Manifiesto arquitectónico paso a paso. Un ensayo sobre la arquitectura contemporánea a través de las Iglesias](#)". Avui intentaré posar-me en el paper d'en David García-Asenjo, m'embolicaré amb una capa i aniré al rescat i redempció del patrimoni sacre contemporani donant un cop d'ull a les bondats de la que, segons Jordi Cabré, podria ser la primera en el llistat d'esglésies esgarrifoses de Catalunya.

La citació de Bohigas que apareix a l'article d'en Jordi Cabré afirmant que «*Un temple tan sols és un espai cobert en el que es poden realitzar un reduïdíssim nombre d'operacions, sense gaires problemes circulatoris ni de serveis. És a dir, un tema que s'assembla moltíssim a la modèstia d'un aparcament d'automòbils o un envelat de festa major*»^[1] és ben certa, com també ho és la rèplica posterior de l'historiador de l'art, i personatge referent en el patrimoni sacre, P. Juan Plazaola SJ: «*És necessari que totes les parts d'una església es vinculin orgànicament i per això no n'hi ha prou amb el coneixement superficial de la seva funció immediata (la cita segueix amb un llistat de problemàtiques del programa litúrgic)... diversos i seriosos problemes que fan tan evident la complexitat orgànica de la "domus ecclesiae" que no podem menys que somriure quan escoltem a alguns arquitectes dir que la construcció d'una església és un assumpte simple i fàcil.*»^[2]

Cal entendre el posicionament del "trident" **MBM (Martorell-Bohigas-Mackay)** dins de la reflexió pròpia de l'època on es van trobar, per una banda, la recerca de les fonts de l'espai sacre centrat en el Moviment Litúrgic - que ja havia començat a finals del s.XIX i del qual Antoni Gaudí n'era bon coneixedor - i, per altra part, el moviment modern de l'arquitectura, de la qual MBM en formava part promotora dins del conegut "Grup R". Tots dos moviments feien passar l'arquitectura sacra per la "depuradora" però, en el cas de MBM, amb cada rentada es va perdre un llençol fins que, en alguns aspectes simbòlics propis del temple cristià, es va acabar "llençant el nen amb l'aigua bruta".

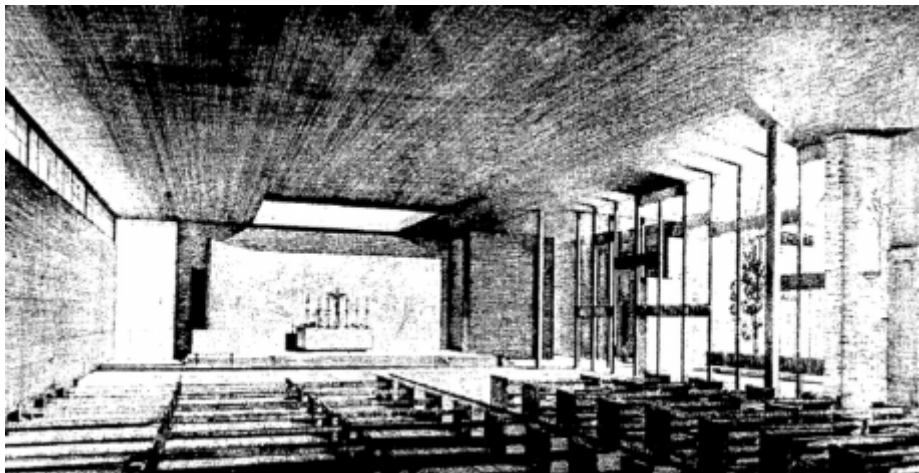
Resulta esclaridor per entendre el conjunt parroquial de la Sagrada Família d'Igualada l'article que va escriure **Josep M. Martorell** l'any 1975 al número 185 de la revista Serra d'Or amb el títol "**Trenta-cinc anys d'arquitectura**"

religiosa”. Aquí és on apareix la idea clau dels espais religiosos de MBM: «*No hi ha una vida religiosa i una altra que no ho és; només n’hi ha una, i els cristians han de mirar d’omplir-la amb el llegat alliberador de Jesucrist. Per això, segons les darreres tendències de l’Església, els locals de culte han d’ésser plurivalents i han de poder servir per moltes i diverses activitats*». En aquestes declaracions hi podem veure una aposta pel cristianisme “d’opció (social)” que lliga molt bé amb la idea d’una vivència cristiana encarnada i compromesa que podia ser propera als arquitectes moderns del moment. En aquesta perspectiva, la sinceritat estructural i constructiva de l’edifici, el seu ajustament, el servei que podia oferir... passa pel davant dels aspectes estètics, monumentals o simbòlics perquè es creu que és la manera de fer més propera la institució i el missatge cristià. No és casual que, per aquestes dates, també es projectin noves parròquies arreu d’Europa on la nau de l’església es pot separar visualment d’un presbiteri que actua a mode de Capella del Santíssim pel culte diari mentre s’usa la resta del temple per les activitats de la comunitat parroquial però, fins i tot un despatx modern com MBM, no es va a atrevir a proposar una operació així.

Si, tal com apuntaven les reflexions del despatx MBM, l’espai “sacre” no es diferencia del “profà”; si la funció litúrgica no pot hipotecar altres possibles funcions pastoral-socials; aleshores, com ha de ser una església per la societat contemporània? Doncs com un contenidor que possibiliti totes les accions que requereixi la comunitat. Des d’aquesta perspectiva s’entén molt bé la satisfacció que sentia MBM per la reconversió de la seva primera “capella d’urgència” a Sant Sebastià del Verdum, feta amb plafons prefabricats (1958), en una escola[3]; o que, en el definitiu complex parroquial de Sant Sebastià del Verdum (1965), Martorell afirmés «*Vist el programa, la solució proposada va ésser la de construir un edifici a la línia de façana que a la planta baixa tingués els locals parroquials i l’accés a la nau de culte, que prevèiem a l’interior de l’illa, com si fos un magatzem qualsevol*». La mateixa associació d’idees entre *nau de culte* i *magatzem* és el que trobem a la Capella de Sant Jaume de Badalona, d’Antoni Moragas (1957), de qui l’Oriol Bohigas deia que era l’església “*més eficaçment lletja*”[4]. Ara ens podríem esquinçar les vestidures, però cal portar al record col·lectiu les pregàries multitudinàries de Taizé a les trobades de Barcelona els anys 1979 i 2000, al Mercat del Born i als pavellons de la Fira de Barcelona respectivament. No es van reconvertir aleshores espais industrials o de fira en espais de pregària i celebració?. Pensem en els diferents assajos d’espai celebratiu que van dur a terme l’arquitecte Rudolf Schwarz i el teòleg del Moviment Litúrgic, Romano Guardini, a la Sala dels Cavallers del Castell de Rothenfelds els anys 1928/29; no es tracta també d’un espai-contenidor on allò que importa realment és l’acte litúrgic, la “funció(nalitat)” del moment?

L’article de Martorell també té unes paraules per “la seva” Sagrada Família, la d’Igualada. D’entrada, tot i no trigar els més de cent anys en construir-se com és el cas de la Sagrada Família de Gaudí, el projecte va estar més de vuit anys en gestació mentre dialogaven MBM i el Bisbat de Vic. En aquest procés es va desestimar una primera proposta de l’any 1956 per l’escàndol, segons Martorell, de la introducció d’un pati interior que perllongava les visuals de la nau del temple; una proposta que avui veiem sovint en les noves esglésies que es projecten com Sant Pere Canisi de Berlín, o Sant Françoise de Molitor de París, per posar només dos exemples. Ja per aquelles dates, hi havia hagut a Finlàndia dos exemples reeixits que potser estaven a la ment dels autors: La Capella de la universitat d’Otaniemi, dels germans Siren (finalitzada el mateix any 1956); i la paradigmàtica Capella de la Resurrecció, d’Erik Bryggman, de l’any 1941, on

desapareix un dels murs laterals de la nau per obrir-la al jardí, tal com proposaven MBM. (vegeu imatge de projecte publicat a Serra d'Or)

El complex parroquial aprovat es presenta com una suma d'espais de planta quadrada de diferents alçades en relació amb la seva superfície. Aquesta idea compositiva té dues raons. La primera és defugir de la clàssica planta de nau allargada amb dues peces simètriques a banda i banda del presbiteri, una per la capella del Santíssim i una altra de sagristia, que trobem sistemàticament des del Concili de Trento. La segona raó és econòmica, atès que així es permetia la construcció per fases, tal com ha succeït malgrat l'escepticisme mostrat per Martorell d'arribar mai a completar-ho (...home de poca fe!). La primera fase de les obres s'iniciaren el 1966 i, en tres anys, es van construir els mòduls de la nau central, la capella del Santíssim, la sagristia i el campanar; la segona fase de les obres es va realitzar l'any 1994, dirigides per l'arquitecte igualadí Jaume Riba, que va incorporar una nau lateral amb façana al carrer de Pierola seguint fidelment el disseny - concebut feia ja mig segle! - per MBM; encara hi va haver una tercera fase, acabada el 2001, amb la tercera nau de l'església, dirigida també per Jaume Riba

Tot i voler defugir de l'edifici-símbol, l'alçada del campanar, els murs de totxo vist i les llanternes zenitals acaben delatant el conjunt com una construcció de caràcter religiós. Potser es pot retreure la rudesia de l'aspecte exterior però, si ens hi fixem, no és el Panteó de Roma també un edifici de planta central amb una llum zenital?, no trobem també el recurs de la llum perimetral correguda en l'acabament del mur i arrencada de la coberta en el tambor de Santa Sofia de Constantinoble o, fins i tot, en la *Unity Church* de Frank Lloyd Wright (1908), la Capella de *La Ronchamp* de Le Corbusier (1954), o la pritzkeana i també sòbria capella de *Saint Benedkt* de Peter Zumthor (1989)? És cert que és un recurs lumínic emprat també a les fàbriques industrials, magatzems i altres edificis públics entotsolats cap a l'interior, però no es pot negar que no sigui escaient també per a una església.

Si mirem l'interior del conjunt, cal apuntar diversos aspectes per valorar la proposta de MBM. D'entrada, s'accedeix per un espai més baix, el porxo que connecta amb la rectoria, que acull al visitant i el prepara pel salt d'alçada de la nau principal. Són d'interès també els agrupaments de quatre columnes, també acabades en totxo vist i capitells de formigó, per les visuals que ofereixen a un espai que es percep continu des de la nau principal cap a les dues capelles laterals. El conjunt de nau principal i capelles laterals pren forma de T, i en la seva intersecció es disposa el presbiteri; oferint així una visual de tota l'assemblea quan

hi ha ocupació plena del temple i en la línia del que la *Sacrosanctum Concilium* (Concili Vaticà II) demanava de la *actuosa participatio* dels fidels en la celebració eucarística. Això no treu que les capelles laterals puguin funcionar independentment, que és la idea de plurifuncionalitat per les esglésies que cercava MBM en l'article esmentat de Martorell.

Tots els mòduls es cobreixen amb una interessant aparent malla tridimensional constituïda per encavallades de ferro, molt lleugeres, distribuïdes radialment; constituint un modern baldaquí suspès de planta també quadrada on es disposen les lluminàries. Aquesta estructura sorprèn encara avui per la seva modernitat, i en podem veure una intervenció similar al projecte de la nau de l'església de Sant Sebastià del Verdum. Aquí l'estructura forma part del caràcter espacial interior de l'edifici i, seguint la mateixa lògica que en la resta de la construcció, no s'opta per amagar-la darrera d'un fals sostre com tampoc s'amaga l'acabat dels murs de totxo vist.

Pel que fa a les imatges, se segueixen també les directrius postconciliars: poques i ben posades. Per això trobem les tres talles de fusta de bedoll que representen la Sagrada Família a la paret de fons de darrera de l'altar, obra de de l'escultor **Joan Mayné i Torras** de l'any 1977. Les imatges es presenten sense peanya ni marc, col·locades de manera exempta en relació a la paret suportant. Si es pot fer alguna crítica és que, pel material emprat, no destaquen suficientment del fons de totxo, aspecte que es podria millorar disposant un fons blanc tal com proposaven els mateixos MBM en la imatge de la primera proposta de l'any 1956.

Contràriament a l'opinió de Jordi Cabré, hi ha arquitectes igualadins que se senten l'església de la Sagrada Família com un bé cultural local proper i que, de cap manera, en voldrien el seu enderrocament: «*Actualment, envoltada d'un entorn ja totalment consolidat, a la frontera entre els barris del Poble Sec i dels Set Camins, l'església de la Sagrada Família continua sent un exemple modern i capdavanter de l'arquitectura religiosa del nostre país i, sens dubte, una mostra d'arquitectura contemporània de la qual es pot enorgullir la nostra ciutat*»^[5]

En definitiva, amb aquestes paraules m'agradaria dir que **no cal renunciar a cap de les dues parts del "díptic Sagrada Família" perquè - tant la *modernista* d'Antoni Gaudí, com la *moderna a seques* de MBM - formen part del nostre patrimoni i de la nostra història**. Totes dues ens parlen d'encerts i desencerts d'arquitectes d'una època per donar resposta a la pregunta què ha de ser una església i com es presenta l'Església al món. Cada família sap de la seva història, cap de les dues Sagrades Famílies és perfecta, però totes dues mereixen consideració.

(Imatges actuals: [web de la parròquia Sagrada Família d'Igualada](#))

[1] "Conversaciones sobre arquitectura religiosa", Josep Maria Vilaplana Ribas, Josep Maria Martínez-Marí, Mn. Francesc Camprubí, 1965, pàg. 76

[2] Citat a Plazaola, J. (1965) "El arte sacro actual", Pag. 316. Aquesta relació i la posterior explicació sobre l'Església provisional de Sant Sebastià es desenvolupen dins del llibre "El espacio sagrado en la arquitectura española contemporánea",

Cobián, 2005, pag. 570.

[3] Per cert, sabíeu que en un moment determinat Gaudí va plantejar que els baixos del temple expiatori també fossin aules per joves obrers a mode de “cicles formatius”?

[4] Citació recollida a Delgado Orusco, E. (2013) ¡Bendita vanguardia!. Madrid: Ediciones Asimétricas. Pàg. 119

[5] Pelfort i Prat, S. “L’església de la Sagrada Família d’Igualada”. Publicat a Revista d’Igualada, núm. 40, Abril de 2012